

U gradišćanských Charvátů

Asi každého, kdo se dívá na mapu střední Evropy, zaujme neuvěřitelně klikatá východní hranice Rakouska, oddělující rovinatou východní rakouskou spolkovou zemi Burgenland od stejně rovinatého Maďarska. Málokdo dnes ví, že tato hranice vznikala za tuhých porodních bolestí teprve na podzim roku 1921, tedy přesně před 90 lety, jako důsledek saint germanské a trianonské mírové smlouvy vítězných velmocí s dědici ve válce poraženého Rakousko-Uherska – nově vzniklými státy Rakouskem a Maďarskem. Na základě úspěšného rakouského nátlaku nakonec muselo poražené Maďarsko odevzdat stejně poraženému Rakousku území bývalých západních Uher, jež náleželo téměř tisíc let k zemím koruny svatoštěpánské. Pro toto území se tak zcela nově vžil do té doby neexistující název Burgenland. Šlo o oblast sice převážně obývanou německy hovořícím etnikem, žilo v ní však v té době více než 25 % jinojazyčného obyvatelstva – 45 000 Charvátů, 15 000 Maďarů, 10 000 Romů a Sintů a také silná židovská komunita. Novými hranicemi byla postižena zejména charvátské etnikum, neboť ty ve středním a jižním Burgenlandu přešly kompaktně charvátsky osídlené oblasti a více než dvacet charvátských obcí tak zůstalo na maďarské straně. Také město Šoproň, centrum západních Uher, v němž od roku 1910 vycházely charvátské noviny (*Naše novine*, dnes *Hrvatske novine*), zůstalo na základě plebiscitu z prosince 1921 v Maďarsku. Novým kulturním a správním centrem oblasti se tak stal Eisenstadt (charvátsky *Željezno*), dříve nepřilíš významné provinční město. Nový název Burgenland transponoval v prosinci 1921 básník západouherských Charvátů Mate Meršić Miloradić do místního charvátského jazyka jako *Gradsko polje – Gradišće*, a od této doby se proto Charváti žijící ve východní rakouské spolkové zemi nazývají gradišćanskými Charváty.

Devadesátileté výročí vzniku Burgenlandu bylo jedním z důvodů, proč se mezi gradišćanské Charváty vypravila exkurze studentů historie a balkanistických oborů brněnské filozofické fakulty, pořádána Centrem pro studium moderních dějin a multikulturní společnosti při Historickém ústavu FF MU. Cesta vedla nejprve k tzv. Dolinjům (podle dialektů svého čakavského jazyka se gradišćanští Charváti dělí na pět skupin – na jihu země to jsou Štoji, poté, směrem k severu Vlahi, Dolinji, Poljanci a Hacı), žijícím v okrese Gornja Pulja (Oberpullendorf). Tamním střediskem je vesnice Veliki Borištof (Grosswarasdorf), jejíž představitelé mj. jako první v roce 2000 (!) zasadili na vjezdech do obce dvojjazyčné tabule a opatřili dvojjazyčnými nápisy také důležité úřady a obchody. Do té doby byly v celém Burgenlandu pouze německé nápisy. Obec se pyšní kulturním spolkem KUGA (Kulturna zadruGA), jež vlastní velké multifunkční kulturní středisko, ve kterém se konají akce důležité pro zachování kulturní identity celé gradišćanskocharvátské komunity: od folklórních přehlídek (vystupuje zde pravidelně mj. mikulovský soubor Pálava, předvádějící folklór moravských Charvátů), přes divadla, ke koncertům moderních rockových skupin inspirovaných folklórním dědictvím burgenlandské charvátské komunity. Jeden s představitelů spolku, Ferenc Busanich, účastníky exkurze seznámil s těžkostmi soudobého charvátského menšinového života v Rakousku. Hovořil mj. o tlaku nacionalistů ze Svobodné strany Rakouska (Freiheitliche partei Österreichs, FPÖ) směřujícímu k omezování menšinových národnostních práv, ale zejména o problémech v dvojjazyčných školách, v nichž učitelé nemají k dispozici učebnice sepsané v kodifikovaném jazyce gradišćanských Charvátů a výuku proto zakládají na vlastních překladech z učebnic psaných německy. Bolestným pro něj je zejména postupné opouštění charvátského jazyka u mladší charvátské generace, která své děti vychovává již prakticky pouze německy. F. Busanich nakonec pozval studenty do svého pečlivě a památkově bezchybně opraveného statku v sousední vesnici Mjenovo (Kroatisch Minihof) na improvizovanou ochutnávku gradišćanských vín, při níž seznámil také s hudbou gradišćanských Charvátů, která se vyvíjela od původní gajdošské

muziky přes cimbálovku až k tamburášským orchestrům, vzniklým importem ze Slavonie teprve v posledních desetiletích.

Při jízdě po okolních charvátských obcích (Frankava, Pervane, Mučindrof, Gerištof) a také později v obcích kolem Željezna – Trajšofu, Vulkanprodrštofu aj. – bylo zřejmé, že místní Charváti svou identitu spojují také se zachováním tradičního vzhledu svých domů a údržbou krajiny. Restaurované panonské štítově orientované domy s různě barevně členěnými fasádami s tradiční ornamentikou činí z některých obcí doslova živoucí skanseny.

Putování Gradišćem vyvrcholilo návštěvou Vědeckého institutu gradišćanských Charvátů (Znanstveni institut gradišćanskih Hrvatov) sídlícího ve vesnici Trajštof (Trausdorf). Institut sdružuje vědce (nejen) charvátského původu, zabývající se historií, jazykem či etnologií místní charvátské menšiny, vydává svůj časopis *Znanstveni zbornik*, publikuje edice starých textů sepsaných v gradišćanskocharvátském jazyce a pod. Předsedkyně institutu, Mgr. Zlatka Gielerová, představila studentům nejvýraznější výsledky činnosti organizace – dvoudílný (a on-line neustále doplňovaný) gradišćanskocharvátsko-německý a německo-gradišćanskocharvátský slovník a objemnou gramatiku (*Gramatika gradišćanskohrvatskog jezika, Željezno 2003*). Dalším významným projektem, na nějž získal institut peníze, je soupis všech přízvisek vyskytujících se mezi charvátskou menšinou. V každé zdejší vesnici totiž má každý rod nějaké přízvisko, které vyplynulo z nezbytnosti rozlišovat mezi mnoha rodinami stejného příjmení. I Z. Gielerová ovšem, při veškerém entuziasmu, nutném pro vedení neziskové vědecké instituce, nezakrývala obavy z dalšího osudu malého charvátského ostrůvku v německém moři, jenž staletí vzdoroval asimilaci, jehož však liberalismus moderní doby staví před výzvy, s nimiž si zatím nedokáže poradit.

Václav Štěpánek